

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

Покренут 1824. године

Уредници

Георгије Магарашевић (1824–1830), Јован Хацић (1830–1831), Павле Стаматовић (1831–1832), Теодор Павловић (1832–1841), Јован Суботић (1842–1847), Сима Филиповић (1848), Јован Суботић (1850–1853), Јаков Игњатовић (1854–1856), Субота Младеновић (1856–1857), Јован Ђорђевић (1858–1859), Антоније Хацић (1859–1869), Јован Бошковић (1870–1875), Антоније Хацић (1876–1895), Милан Савић (1896–1911), Тихомир Остојић (1912–1914), Васа Стајић (1921), Каменко Суботић (1922–1923), Марко Малетин (1923–1929), Стеван Ћирић (1929), Светислав Баница (1929), Радивоје Врховац (1930), Тодор Манојловић (1931), Жарко Васиљевић (1932), Никола Милутиновић (1933–1935), Васа Стајић (1936), Никола Милутиновић (1936–1941), Живан Милисавец (1946–1957), Младен Лесковац (1958–1964), Бошко Петровић (1965–1969), Александар Тишма (1969–1973), Димитрије Вученов (1974–1979), Момчило Миланков (1979), Бошко Ивков (1980–1991), Славко Гордић (1992–2004), Иван Негришорац (2005–2012), Слободан Владушић (2013–2016), Ђорђе Деспић (2017–2020), Ђорђо Сладоје (2021–2023), Селимир Радловић (2023–2026)

Уредничтво

ЈЕЛЕНА МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

(главни и одговорни уредник)

СЛОБОДАН ВЛАДУШИЋ, МИЛЕНА КУЛИЋ,
НИКОЛА МИЉКОВИЋ, НЕНАД ШАПОЊА

Секретар Уредничтва

СВЕТЛАНА МИЛАШИНОВИЋ

Лектор

МИРЈАНА КАРАНОВИЋ

Коректор

БРАНИСЛАВ КАРАНОВИЋ

Технички уредник

ВУКИЦА ТУЦАКОВ

Корице

АТИЛА КАПИТАЊ

Е-mail: letopis@maticasrpska.org.rs

Интернет адреса: www.maticasrpska.org.rs/letopis

Летопис Матице српске излази 12 пута годишње у месечним свескама од по десет штампарских табака: шест свезака чине једну књигу. Годишња претплата износи 2.000 динара, а за чланове Матице српске 1.000 динара. Претплата за иностранство износи 100 €. Цена по једној свесци и књижарској продаји је 200 динара. Претплата се може уплатити на жиро рачун 205-204373-09 (Комерцијална банка), са назнаком „за Летопис“. Адреса: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1, телефон: 021/6613-864 и 021/420-199, локал 112, факс: 021/528-901.

Издаје: Матица српска

Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа: САЈНОС, Нови Сад

Тираж: 750

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

Год. 202

Јул–август 2026

Књ. 518, св. 1–2

САДРЖАЈ

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА

Бојана Стојановић Пантовић, <i>Мораш ући у Колосеум</i>	5
Дарко Тушевљаковић, <i>О равнојези</i>	9
Братислав Р. Милановић, <i>С тиијанијумским куком</i>	16
Сања Савић Милосављевић, <i>Хобойница</i>	19
Енес Халиловић, <i>Надживео Римско царство</i>	24
Славе Ђорђо Димоски, <i>Још њлови Нојева барка</i>	28
Христос Хартомацидис, <i>Залеји ми жваку на чело</i>	33

ЕСЕЈИ

Слободан Владушић, <i>Истина, слобода и хуманизам у филму „Ма- џрикс”</i>	37
Марија Јефтимјевић Михајловић, <i>Сећам се, дакле њотијим (Време и сећање у „Писмима из њрасијаре будућности” Брајислава Р. Милановића)</i>	52
Александра Чебашек Нешковић, <i>Геоеџика џрауме у роману „Кароџа” Дарка Тушевљаковића</i>	62
Вирђинија Поповић, Ивана Иванић, <i>Поџика безнађа у балканском културном контексту: лирско-филозофски модел мишљења Емила Сиорана</i>	86
Наталија Благојевић, <i>Од космоџије до авангарде: „Енума Елиџ” као археџијски модел Барбароџенија</i>	106

МАРИЈА ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ

СЕЋАМ СЕ, ДАКЛЕ ПОСТОЈИМ

(Време и сећање у *Писмима из ѿраслијаре будућности*
Братислава Р. Милановића)

САЖЕТАК: У раду се анализира „поетика сећања” у Милановићевом јединственом „канцонијеру” или лирском спеву, који није лишен песнику блиске орфејске теме, али се доминантна категорија *сећања* овде издваја као мера езгистенцијалне и есенцијалне потврде или смисла постојања. Сећам се, дакле постојим – могао би да гласи песнички кредо ове књиге. Сећање је шире и трајније од времена, његових мена, промена и пролазности, и увек је везано за љубав, која није (само) осећање, него спознаја, чулност, дух, иманенција самог света. Чак и када је реч само о *сећању* на љубав, њена је снага подједнако конструктивна, како на појединачном плану конституисања смисла (лирског субјекта), тако и на општем плану трагања за смислом (света). У узвишеном, готово хорском певању љубав се истиче као мера ствари и времена. У помало искошеним значењима, песникова ужурбаност да у времену у којем све(т) нестаје отргне од пропадања оно највредније може се читати и као Десанкино „немам више времена” или Миљковићево „лажљиво време на зиду”, односно као песничка усмереност искључиво на истинито и суштинско.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: време, прошлост, сећање, љубав, вечност

„Дело остварено кроз сећање
приближава се земаљској бесмртности.”

Фернандо Катрога

„Пишем ти из једног у други век, уназад,
из овог сутона што се заувек стврдњава,
и сва писма шаљем у тај расед у времену...”

Братислав Р. Милановић

Значајну књижевну, пре свега песничку репутацију Братислав Р. Милановић је изградио и пре збирке *Писма из њрасџаре будућности* (2009) и његова особена поетика, свет метафора и симбола, песничко умеће и песнички језик, били су предмет и појединачних књижевнокритичких огледа и систематичних студија (тематског зборника), у којима су обједињена виђења и поимања вредности његовог песничког света.¹ Па, иако збирком *Писма из њрасџаре будућности* на много начина остаје доследан својој песничкој филозофији, перспективи из које сагледава и мапира кључне тачке песничког света и твори идеографска чворишта своје поезије, он њоме прави изванредан рез у континуитету свог стваралаштва – таквог да одваја све претходно од оног што ће на песничком плану тек уследити, а који сам по себи има велико значење. Он је призма кроз коју се преламају све најважније тачке Милановићевог песничког света, у коме се лично универзализује до општег, али и као опште (песничко искуство), ипак нигде не остаје тако лично и интимно, милановићевско, као у овој књизи. Мисаона сложеност његовог песништва, његова „орфејска и културолошка лирска свест”,² пресудно су утицале на то да се Милановић издвоји као „песник културе”, али у *Писмима из њрасџаре будућности* песник показује још један квалитет – исповест из ја перспективе, која постаје особен поетски елемент ове песничке књиге. Он је белег, знак, идиом његовог семантички и језички поливалентног света, *издвојено осџрво* у временском архипелагу његовог континуираног бављења књижевношћу током неколико деценија.

Овом песничком књигом Милановић најпре потврђује нека од својих најважнијих аутопоетичких начела, изнетих у тексту „Песник у времену”,³ по којима, између осталог, песника види као „принца књижевности”, који је „префињен дух, оштар ум, племић

¹ Будући да су *Писма из њрасџаре будућности* изашла из штампе готово у исто време када и зборник *Братислав Р. Милановић, њесник*, радови у њему нису посвећени овој песничкој књизи, што је био додатни мотив за њену анализу у нашем раду.

² Бојана Стојановић Пантовић, „Орфејска и културолошка свест” (реч приликом доделе Змајеве награде, у Матици српској, 16. фебруара 2007. године), *Летњици Матице српске*, год. 183, књ. 479, св. 5, мај 2007, 909.

³ Братислав Р. Милановић, „Песник у времену”, *Братислав Р. Милановић, њесник*, зборник, ур. Драган Хамовић, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2010, 15–33.

у језику”, за кога „ништа није било узвишеније од поезије”.⁴ Поред тога, у структурном смислу, *Писма из ѧрасѧаре будућности* су Милановићева најсавршенија песничка грађевина, „песнички храм уласком у који срећемо се са новом песничком формом”,⁵ односно „музикални, елегичан спев, замишљен као систематичан низ песама ка прошлости”.⁶ Овај јединствени *канцонијер* је „песничка грађевина” чију структуру подједнако значајном чине и одређене категорије субјективне духовности и душевности – емоције, мисли, интуиција, имагинација, и специфична употреба појединих средстава уметничког (песничког) израза. Осим што формално, версификацијски и мелодијски артикулише принцип склада и узвишености, ова Милановићева збирка, као својеврстан „љубавни канцонијер”,⁷ испевана је у лирском тону Црњанског или Ујевића, али с много додирних тачака са елементима поетике песника његове генерације (првенствено Ивана В. Лалића и Петра Пајића). Другим речима, Милановић као песник стално испитује могућности језика – и семантичке и синтаксичке, односно подједнако му је стало до тога и *ѧиѧа ће ѧесник рећи* и *како ће ѧесник неѧиѧо рећи*. *Писма из ѧрасѧаре будућности* имају посебне мелодијске нивое, што због риме, што због слободних стихова који одишу некаквом „музиком сфера”, коју песник постиже захваљујући поигравању стилским средствима, али и узвишеном, готово хорском певању о љубави као мери ствари. Милановић је овим *љубавним канцонијером* остварио редак принцип хармонизације композиције и конструкције, која је „рајска јединственост стваралаштва”,⁸ што га издваја из корпуса савремене српске поезије, упркос чињеници да је у критици истицана „недовољна мера разликовања, не само од песника који су подстицали његово перо (Миљковић и Миодраг Павловић) већ и од генерацијских колега”.⁹

Иако испевана у узвишеном тону, који помало наликује античким интонацијама, са ефектним али не и афектираним реминисценцијама на слике минулог времена, *Писма* истовремено карактерише и одређена доза достојанства и одмерености и/или сазнања о про-

⁴ Марија Јефтимљевић Михајловић, „Узвишеност као песничка мера ствари (Братислав Р. Милановић, *Плава медуза*, СКЗ, Београд 2022)”, *Лейтмотив Маѧиѧе српске*, књ. 511, св. 4, април 2023, 567–573.

⁵ „Из критике Душана Стојковића”, Братислав Р. Милановић, *Писма из ѧрасѧаре будућности*, 2. изд., Банатски културни центар, Ново Милошево 2021, 58.

⁶ „Из критике Васе Павковића”, исто, 56.

⁷ Бојана Стојановић Пантовић у тексту „Лирске ауре и тамна пространства” *Писма из ѧрасѧаре будућности* одређује као „модеран канцонијер” (*Братислав Р. Милановић, ѧесник*, 148).

⁸ Pavel Florenski, *Prostor i vreme u umetničkim delima*, prev. Nada Uzelac, *Službeni glasnik*, Београд 2013, 99.

⁹ „Из критике Васе Павковића”, *Братислав Р. Милановић, ѧесник*, 156.

шлом и доживљеном као ненарушивом ентитету изван времена. Иако има носталгије и меланхолије над прошлим, доминантнија је изграђена техника одклона од времена, којом лирски субјект сагледава себе изван његовог тока. Та техника песнику омогућава да истовремено оствари и слободу певања и дисциплину израза, односно укрштај *слојева звучања и значења*, због чега се о овој књизи може говорити као о репрезентанту Милановићевог песничког израза. Говорећи о песничком умећу у аутопоетичком тексту „Песник у времену”, Братислав Р. Милановић као да је на уму имао управо књигу *Писма из њрасћаре будућности*, будући да су у тим реченицама имплицитно исказана она начела о којима је овде реч:

Кад завршим песму, читам је наглас. И све док ми у њој нешто штрчи, док ме сплиће, док нека реч непотребно лапара негде са стране, ја нисам задовољан. И слободан стих има своју ритмику. Може да има и своју сложену мелодију. Ту сваки глас, слог реч, реченични склоп имају своју улогу, као у каквом хору. У својим песмама ту хорску музику достигао је Иван В. Лалић. Кад читате његову песму, као да читав хор пева из стихова.¹⁰

С друге стране, *смисао* који језички конструкти и/или мање и веће песничке целине носе у поезији подупиру свест о важности онога *о чему се њева*, па и кад се (или нарочито кад се) пева о љубави као *јединици мере* на којој почива свет. Инсистирајући на томе да је поезија „кодирани, шифровани језик, сажет”, код кога се „неки смислови морају тумачити, а неки подразумевати”,¹¹ песник љубав не третира само као субјективно осећање, него као својство или иманенцију самог света, па се и њено тумачење може окарактерисати као *онџолошко*. Љубав за песника није (само) емоција, спознаја, чулност и дух – она је ентитет чија је суштина ненарушива и вечна. Чак и када је само реч о *сећању* на љубав, њена је снага подједнако конструктивна, како на појединачном плану конституисања *смисла* (лирског субјекта), тако и на општем плану трагања за смислом (света). Сама реч „љубав” припада оним ретким речима које имају „божанска својства”, то је реч која је „у стању да обликује хаос и да свет постави у важећи поредак како би се између појава и ствари могле успоставити законитости тренутног живота и свеколиког памћења”.¹²

И премда се *Писма из њрасћаре будућности* могу третирати као љубавни спев који се на много различитих начина разликује од

¹⁰ Братислав Р. Милановић, „Песник у времену”, исто, 22.

¹¹ Исто, 23.

¹² Исто, 25.

свега што им је претходило у Милановићевом стваралаштву, и овде се могу уочити неки од препознатљивих мотива његовог песничства. Пре свега, мотив (Орфејевог)¹³ *силаска*, али је овде реч о сасвим другачијој врсти *силаска*. Силази се у време, то јест враћа се на датум од пре тачно тридесет година и то је адреса на коју стижу *Писма из ѧрасѧаре будућности*:

Тридесет година нисам одговорио на твоје писмо:
тада се, ненадно, под нама одронила јесен
и свет јурнуо низ другу матицу.
Пишем ти на једину познату адресу:

*окѧобар 1976... [...]*¹⁴

Са старијом Милановићевом песмом „Силазак”, на чију је посебност, вредност и аутентичност књижевна критика више пута скренула пажњу,¹⁵ свакако да је могуће успоставити значењске корелације, превасходно у контексту њене митске садржине. Михајло Пантић пише да „митска згуснутост песме ‘Силазак’ почива, пре свега, на специфичном поимању времена”, јер је мит „строго гледано, супстанцијализовано време, време које не тече линеарно, него кружи у себи”; оно је „свевреме”, јер подразумева „напоредо постојање свих временских модалитета, правремена и давног времена, историјског, послеисторијског и утопијског времена, прошлости, садашњости и будућности”.¹⁶

Писма из ѧрасѧаре будућности већ и самом оксиморонском игром речи у наслову успостављају парадигму *свевремености*, односно корелирају, у елиотовском смислу, са *временом ѧрошћим* и *временом садашњим*, где су оба *садржана у времену будућем*. Милановић је као песник одавно усвојио принцип *силаска у време* или *низ време*, и то често оксиморонски исказивао. Тако ће у песми „Врачарски брег” његов „силазак у успон” постати песничка констелација „прастарој будућности”. У Милановићевим песничким

¹³ У тексту „Песма и знаци времена (О једној тематској компоненти у поезији Братислава Милановића)” Радивоје Микић констатује да Милановић поједине теме, попут орфејске, користи као подлогу за кретање у различитим временским равнима, у: исто, 53.

¹⁴ Братислав Р. Милановић, *Писма из ѧрасѧаре будућности*, 1. изд., Завод за уџбенике, Београд 2009, 7.

¹⁵ О мотиву *силаска*, као и о истоименој песми Братислава Р. Милановића, писали су, у зборнику радова *Братислав Р. Милановић, ѧесник*, између осталих и Гојко Божовић („Силазак и обнова”), Саша Радојчић („Мотив *силаска* у поезији Братислава Милановића”) и Михајло Пантић („Песма ‘Силазак’ Братислава Р. Милановића”).

¹⁶ Михајло Пантић, „Песма ‘Силазак’ Братислава Р. Милановића”, исто, 110.

посланицама доминантно је осећање пролазности – све(т) је склон пропадању и пролазност је судбина човека, али је јасно наглашена идеја да је само *сећање* оно што се отима времену и – изнад свега – смрти. То практично значи да све има поглед на хоризонт ограничен смрћу, али и да се „дело остварено кроз сећање приближава земаљској бесмртности”.¹⁷

Конципирајући своја „писма” као четири песничка сегмента (циклуса): „О повратку”, „О неспокоју”, „О сновима” и „Бруј”, песник своју *поетику сећања* апострофира као меру своје езгистенцијалне и есенцијалне потврде постојања, односно боравка на овом свету. Сећам се, дакле постојим – скоро да би могао да гласи песнички кредо ове књиге. Временска вертикала, која је попут стреле одапета у прошлост (*октобар 1976*), не зауставља се, међутим, ту. Сећање је обухватније од временске датости и шире од његових садржаја. Занимљиво је како већ у иницијалним стиховима спева *Писма из њасијаре будућности* почиње некакво „одбројавање” – све почиње (и свет почиње) од оног тренутка од ког песникова лирска меморија формира песнички исказ, од *октобра 1976*. Са *огроном* јесени „свет је јурнуо низ другу матрицу”, те је представљено *убрзање* времена истовремено и еквивалент његове испразности и одсуства смисла сваког догађаја који се *од* тада *до* тренутка писања (оживљавања сећања) збивао. Отуда је *јисмо* метафора свих сачуваних смислова (тренутака којих се сећа), који ће се отворити и букнути снагом доживљаја, као „године које су срљале / овом низветрином између првог и последњег крика”.

Подједнако снажна лирска сугестивност и болом потискивана контемплативност проузроковаће да лирски субјект заузме изванвременску позицију, где се ништа не мери *дужином* (трајањем), него *даљином* (пространством – бескраја): „Пишем ти са ове даљине, са руба бескраја.” Другим речима, у првом плану није *ишрајање* као квалитет времена, него *садржаји* који га испуњавају. А они су увек везани за сећања, која су толико жива и неугасла да превазилазе и само време и могућност да избледе. Односно, они су еквивалент *вечно живе ватре* која одр(а)жава смисао живота и, истовремено, животворна лирска снага, пламен и дух Милановићеве поеме. А „оно што се у стварању назива живот”, како тврди Хердер, „заправо је у свим облицима и свим живим бићима један те исти дух, јединствени пламен”.¹⁸ Прецизније, постоје само две *стијане* тачке времена на којима, као на каквим метафизичким стубовима,

¹⁷ Fernando Katroga, *Istorija, vreme i pamćenje*, prev. Sonja Asanović Todo-rović, Clio, Beograd 2011, 25.

¹⁸ Gaston Bachelart, *Plamen voštanice*, prijevod i pogovor Vjeran Zuppa, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1969, 7.

песник гради своју позицију *йосмайџрача изван времена*: прва се односи на датум у прошлости (*окџобар 1976*), у који су се сажела сва значења и слике *ванвременске, нейпролазне љубави*, а друга је садашњи тренутак и песникова мансарда – временскопросторни оквир чије се онтолошке констелације и конотације одређују искључиво по снази сећања на прошло. Између њих час зјапи празнина и ништавило („Као да си тридесет светлосних година / далеко – такав је невид на мојим распућима”), час је тај простор „згуснут” потенцијом лирског субјекта да ствари из прошлости оживи, да им да трајан облик:

Пишем ти са дна провалије, старински,
руком, пре но што се охладе и укоче прсти,
јер никаква електроника до тебе
не допире – толико си згуснула простор.¹⁹

При томе се само писање показује као могућност да се буде у најнепосреднијој вези са стварима, доживљајима, „чиниоцима” прошлости; да се буде у дослуху са оним што трајно обележава егзистенцију и чини је онтолошки оправданом. С тим у вези стоји и тврђење да суштину орфејског мотива код Милановића „представља нужност да се пева у гротескно разглобљеном свету”.²⁰ Стварност је код њега готово увек дата као деформисана и често је у непосредној вези са гротескним сликама урбаног простора. Латинска мудрост *Sapere aude* (усуди се да будеш мудар) у Милановићевој песничкој интерпретацији, у *Писмима из йрасџаре будућности*, значила би и мудар и храбар (јер су и мудрост и храброст потребне да би се нешто значајно, суштинско издвојило из таквог света и доделио му се статус непролазне вредности). Отуда се писање остварује и као „покушај оправдања човека” (Н. Берђајев), као могућност да се остави траг његове праве (божанске) природе, његовог духа и његове емоције:

Пишем ти руком јер једино тако могу,
опет, кожу да ти додирнем, и усне,
да надражим чвор твојих нерава
што покрећу моје тело, ум и вољу...²¹

Феноменологија времена Милановићевог лирског пева додатно је усложњена двојаком перцепцијом „протицања” *онда* и *сад*:

¹⁹ Братислав Р. Милановић, *Писма из йрасџаре будућности*, 1. изд., 2009, 8.

²⁰ Бојан Јовић, „Три Орфеја Братислава Р. Милановића”, *Брајислав Р. Милановић, йесник*, 91.

²¹ Братислав Р. Милановић, *Писма из йрасџаре будућности*, 1. изд., 2009, 8.

док се у тренутку писања центрифугално убрзавају дани и тренуци, и све „вуче (...) у невиделицу”, дотле октобар остаје „млад”, „вечит” и „вечан”. У простору сећања ствари имају неизмењен облик, а доживљаји несмањену снагу. Интензитет с којим им песник прилази реципрочан је интензитету који те слике изазивају у читаочевој свести. Ако је „тренутак кога се сећамо већ прешао у вечност”, као што тврди Кјеркегор, онда је и претпоставка песникове тврдње да „октобар бива вечит” сасвим оправдана, сагласно песниковом науку да *йоейшика сећања* буде супституент трансцендентне стварности. Истовремено, песничко и лирско актуелизовање (и идеализовање) слика прошлости чини да новоуспостављена временска парадигма – „вечни октобар” – буде доследно примењена на сваку песничку слику, симбол или метафору њоме обухваћену: „Ту, у младом дану, смех је још увек смех”, „Ту, код тебе, жар је још увек жар”, „Само ту, код тебе, дан је још увек дан”, „Ту, код тебе, игра је још увек – игра”, „Тамо, код тебе, светлост је још светлост” итд.

О својеврсном „расцепу” времена – *оном* са смислом, и *овој* – лишеног сваког смисла, у ком „гасне светлост”, сведочи песникова тенденција да се садашњи тренутак представи као нека лична апокалипса, пред чијом стихијом песнички субјект покушава да се спасе сећањем („...мој смисао и јесте / да те изговарам *овге*, као што говорим: / јелен, змија, писаљка, плава ружа, рашљар”). Он је креатор посебне меморије – *мейшамеморије*, у којој слике и појмови прошлог и доживљеног имају карактер првоствореног, јединственог и непоновљивог света. За њега је карактеристичан ејдетски начин мишљења (певања), јер су слике заправо садржаји који – на различитим нивоима – повезују прошло и садашње, метафизичко и физичко, несазнајно и искуствено:

Пишем ти из средишта прстена што снажи
моју моћ да и касну мисао претворим
у слике, да је оживим у њеној првотности,
као кад се дахом враћа крв у модре усне...²²

Изјанансйво из сећања стога би се идентификовало као изгнанство из раја или личног Еденског врта, па често варирани императив: „Не долази!”, осим што носи орфејски предзнак, има функцију тенденције повратка рају, као примордијалном изворишту. У ширем контексту посматрано (читано), песникова потреба и ужурбаност да оно највредније отргне од пропадања и то у *времену у којем све(ћу) несћаје*, може се читати и као Десанкино „немам више

²² Исто, 40.

времена” или Миљковићево „лажљиво време на зиду”, односно као песничка усмереност искључиво на *истииниџо* и *суџиинско*. Зато *вечни окџобар* постаје и мера *истииниџости* свега постојећег: „Неко у твом обличју кружи мојим простором, / обитава у моме времену: свет је пун превара... // Тамо, код тебе, истина је још увек истина”. У времену у ком „историја посрће: сан је највећа истина”. Отуда доминантна надреалистичка сликовитост у циклусу „О сновима” додатно апострофира разлику између *истиине* и *лажи*, односно илуструје *расцей у времену* и *негодирљивосџ два свеџа*, два времена – једног које се неумитно урушава и другог које стоји изван сваке закономерности пропадања. Та тачка у прошлом времену (*окџобар* 1976), слике еротизованог и плотског, издвајају се и издижу до трансцендентног и космичког – то више није стајна тачка у времену него стајна тачка у простору постојања, смисао као танка нит о којој виси свет:

*искуј и врџ у ком ће одмарџи џело,
јер дух ће јој луџаџи заумним сазвежђем
у џоџрази за џобом: не за џвојом џлоџи
– већ за смислом саображеним са сном...*²³

Завршни циклус „Бруј” и у структурном и у поетичком смислу представља својеврстан уметнички крешендо. У њему песник – попут Равела који у чувеном *Болеру* кулминацију постиже повећањем броја инструмената – тај уметнички ефекат остварује увођењем рефрена (издвојеног стиха) из сваког дела поеме претходних циклуса, као завршни стих сваке строфе у последњем. Његово издвајање не само да појачава ефекат узвишености – и у тону и у емоцији – него твори и засебан (песнички) свет чија је реалност истинитија од било које стварности. Томе посебно доприноси синтагма „издвајам те”, чијим се понављањем изражава и егзистенцијална и песничка некомпатибилност „њене” појаве са овим светом. „Издајам те из овог времена”, „издвајам те из овог језика”, „издвајам те из прошлости”, „издвајам те, упорно, и из будућности”, „издвајам те из дана и ноћи”, узвикује песник, наглашавајући постојање два света – једног, јединственог, непоновљивог, који чини „она” и другог који је „све остало”, прошло, садашње и будуће. Синтагма „Издајам те” отуда означава издвајање изван времена, изван ствари, света и живота – „издвајам те”, значи: *џи џоџверђујеџ моје џосџојање!* При томе, њено *издвајање* постаје еквивалент њеном *именовању*, што је сасвим супротно симболистичкој, тачније

²³ Исто, 36.

малармеовској препоруци да треба тежити сугестији а не именовању. Песник „њу”, односно љубав, издваја и из саме поезије, претпостављајући њену вечност и трајању саме уметности:

Издајам те из опште лирике да представа
о теби не избледи попут танког мастила,
да слова што те чине не склизну у белину.
У њој крв није крв, ни жар није – жар:
*ишамо, у њивојој аури, знак је још увек знак.*²⁴

Последњим стиховима, којима се заокружује овај љубавни канцонијер, песниково биће је сасвим у духу и атмосфери тежње за сопственим преласком у њену стварност – онострану, космичку, „иза руба, где већ постоји / дуго обделава врт у чијим ће дубинама / суштост моја да се у суштини твојој огледа”, успостављајући тако песничку аналогију са Костићем и његовом „Santa Maria della Salute”, на чије слике је већ раније реферисао: „И шаљем ти, зато, гондолу, што пристаје, / с твојом силуетом, пред Santa Maria della Salute”. При томе, барокна „разбарушеност” или раскошност песникових осећања не стоји ни у каквом неслагласју са метричком доследношћу стихова. Напротив! Све тежи космичком, бујном и разгранатом, а све је садржано у сведеном, складном и хармоничном изразу. Милановић остаје песник узвишености, а његов канцонијер има нешто и од античке мере и склада.

MARIJA JEFTIMIJEVIĆ MIHAJLOVIĆ

I REMEMBER, THEREFORE I EXIST

(Phenomenology of time in *Pisma iz prastare budućnosti*
by Bratislav R. Milanović)

SUMMARY: The collection *Pisma iz prastare budućnosti* is dominated by the “poetics of memory”, which the poet apostrophizes as a measure of his existential and essential confirmation of existence, that is, his stay in this world. I remember, therefore I exist – could be the poetic credo of this book. The timeline – which is like an arrow shot into the past (October 1976), does not stop there, however. Memory is wider than temporal data and more comprehensive than the contents that

²⁴ Исто, 49.

are included in that range. The poet treats love not only as a subjective feeling, but as a property or immanence of the world itself, so its interpretation can also be characterized as ontological. For the poet, love is not (only) emotion, cognition, sensuality and spirit – it is an entity whose essence is indestructible and eternal. Even when it is (only) about the memory of love, its power is equally constructive, both on the individual level of constituting meaning (the lyrical subject), and on the general level of the search for meaning (of the world). Although sung in an elevated tone, which somewhat resembles ancient dramas, with effective but not affected reminiscences of the images of the past, *Pisma* is also characterized by a certain dose of dignified poise or knowledge of the past and experienced as an indestructible entity beyond time that resists transience. And although there is nostalgia and melancholy over the past, the more dominant is the constructed technique of a kind of departure from time or transience, with which the lyrical subject perceives himself in the course of time. This technique allows the poet to simultaneously realize the freedom of singing and the discipline of expression, i.e. the intersection of layers of sound and meaning, which is why this book can be said to represent Milanović's poetic expression.

KEYWORDS: time, past, memory, love, eternity

Др Марија С. Јефtimiјевић Михајловић

Виши научни сарадник

Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић

mjmihajlovic@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9036-6185

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82(05)

ЛЕТОПИС Матице српске / главни и одговорни уред-
ник Јелена Марићевић Балаћ. – Год. 48, књ. 115, св. 1 (1873)– .
– Нови Сад : Матица српска, 1873–. – 24 cm

Годишње излазе две књиге са по шест свезака. – Покренут
1824. год. као Сърбске Летописи. – Наставак публикације:
Српске летопис

ISSN 0025-5939

COBISS.SR-ID 7053570